

كورد و كيشمه كيشى نۆخبه دهسه لاتدار له رۆژه لاتى نيوه راست

08-06-2020

نووسه ره كان

زريان رۆژه لاتى

كورتە : ديمه نى 2020 ى سياسه تى نيوخۆبى 4 ولاتى رۆژه لاتى نيوه راست كه كوردستان له نيوپاندا به شكاراوه، تژى كيشمه كيشى نيوخۆبىيه. ئىستا ئىدى ململانىكان ته نها له نيوان "نۆخبه ى پەراويزخراو" ى كۆمه لگای ئەو ولاتانه دا نيه، به لكوو قوناخىكى ديكه يشى برپوه و "نۆخبه ى دهسه لاتدار" يش ئاژاوه ى تيكه وتوووه. تىگه يشتن له سرووشتى ئەو ناكوکيانه، بۆ كورد و گرووپه پەراويزخراوه كانى ديكه ى ئەم ناوچه يه پرپايه خه. دواجاريش، ئەو كيشمه كيشه هه م دهوله تانى ناوچه كه لاوازترده كات، هه م وئنه يه كى روونترى رووداوه سياسيه كانى ناوچه كه ش ده رده خات.

دیمه‌نی 2020ی سیاسه‌تی نیوخو‌یی 4ولاتی رۆژه‌لاتی نیوه‌پاست که کوردستان له‌نیواندا به‌شکراوه، تژی کیشمه‌گیشی نیوخو‌یه. ئیستا ئیدی ململانیکان ته‌نها له‌نیوان "نوخه‌ی په‌راوی‌زخراو"ی کۆمه‌لگای ئه‌و و‌لاتانه‌دا نییه، به‌لکوو قو‌ناخیکی دیکه‌یشی برپیه و "نوخه‌ی ده‌سه‌لاتدار"یش ئا‌وا‌هی تی‌که‌وتوو. تی‌که‌یشتن له‌ سرووشتی ئه‌و نا‌کو‌کیانه، بۆ کورد و گرو‌وپه‌ په‌راوی‌زخراوه‌کانی دیکه‌ی ئه‌م نا‌وچه‌یه پ‌رپایه‌خه. دوا‌جاریش، ئه‌و کیشمه‌کیشه هه‌م ده‌وله‌تانی نا‌وچه‌که لا‌واز‌ترده‌کات، هه‌م وینه‌به‌کی روون‌تری رووداوه سیاسیه‌کانی نا‌وچه‌که‌ش ده‌رده‌خات.

دیمه‌نی گشتی؛ زنجیره‌ی ته‌نگرّه و قه‌یرانه‌کان

ئەو چوار دەۋلەتەي رۇژھەلەتەي نىۋەپاست كە يەككە لە خالە ھاۋەشەكانيان پەرسى كوردە، بە دەست كۆمەلەك پەرسى ئالۇزى دەرەكەي ۋە دەنالىن. دۇخى نالەبارى سىياسەتى دەرەكى ۋە نىۋخۇبى لەگەل شەقېردنى درزى ئاكۇكەيە نىۋخۇبەكانى نۇخبەي دەسەلەتدار ۋاىكردوۋە تا ئەو چوار دەۋلەتەي رۇژھەلەتەي نىۋەپاست، بە گىشتى لە نىۋخۇ زىاتەر روو لە سىياسەتى ئەمنى بەكن ۋە لە سىياسەتى دەرەۋەش پەنا بۇ ھاۋەپەيمانى ۋە رىكەبەرىي چەكەمەنى بېەن. ئىران بەردەۋامە لەگەشەپىندانى تواناى موشەكى ۋە ئەتۇمى خۇي ۋە خەرىكى گەشەپىندانى بالادەستى ھىزى ئاسىمەتريكى خۇيەتى لە ناۋچەكە. لە توركيا رۇلى ۋەزارەتى نىۋخۇ زۆر زىاتەر بوۋە ۋە پىشەسازى چەكەمەنى ئەو ۋەلاتەش بە تاببەتى لە بوارى فېۋكەي بېفېۋكەۋاندە لە گەشەكردندايە. سەلجۇق بايرىكتار ھاۋسەرى سومەيە كچە گەۋرەكەي ئەردۇغان، دواى خۇيىندن لە ئەنىستىتۇي تەكنەلۇزى ماساچۇست گەپايەۋە توركيا ۋە كۇمپانىيە بايكار ماكىنەي دانا. ئەو بوۋەتە ئەندازىارى گەشەپىندانى تواناى ۋەلاتەكەي لەبەرەمەھىنەنى فېۋكەي بېفېۋكەۋان كە لە ماۋەي لانىكەم يەك سالى رابروودا، لە رووداۋەكانى شەپرى دۇي پەكەكە، رۇژئاۋاى كوردستان ۋە لىبىي، كاريگەرىيەكى بەرچاۋى داناۋە. عىراق ۋە سوريە، ھىشتا ۋەك ئىران ۋە توركيا دەرەفەتى بەھىزكردنەۋەي سوبە ۋە بايەخدانى زىاتىران بە چەكەمەنى يەيدا نەكردۇتەۋە.

پنڭكهاڭى دەسەلات و سىستەمى ئىخۇۋىي ئەم دەۋلەتەنە رۇڭبەيۇژ موحافىزەكارتر و دەسەلاتگەرەتر دەيت. لە توركىا كە ديموكراسىيەكى ريشەدارترى لەم ناۋچەيە ھەيە، مەيلى دەسەلاتگەرايى خەرىكە زياتر گەشەدەكات. شەپۇلىكى نەتوھەگەرايى- ئىسلامگەرايى كە لە كەسايەتى ئاكپارتى- مەھەپەدا سىمبولىزە دەرگىت، جەلۋى دەسەلاتى بەدەستەۋەيە و يەككە لە نىشانەكانى دەسەلاتگەرابوونىشى ئەۋەيە كە توركىا لەم سالانەى دوايىدا كەوتوۋەتە رىزى 10 دەۋلەتى يەكەمى جىھان كە زياتررر رۇژنامەفانى گىراۋيان ھەيە. لابرەنى فەرمانبەرانى ناپازى و جىگۇڭكىنى نوخەي سەربازى لەجى خۇى بوەستى، سەرۋك شارەۋانىيە ھەلبۇزىدراۋەكانىش بە بىپارى ۋەزارەتى ئىخۇۋ لادەدرىن و تەنەت بەمدوايە، سى پەرلەمانتارىش جەسانەيان لابرا و رەۋانەى زىندان كران و بوەش ھەلبۇزاردن خەرىكە بەشكە لە واتاى خۇى لە دەستەدات. گۇرپنى سىستەمى پەرلەمانى بۇ سەرۋكايەتى، دەرغەتېكى زۇرى بۇ بەھىزبوۋنى دەسەلاتگەرايى لە توركىا رەخساندوۋە و ئۇپۇزىسىۋىنىش، گەلىك رەخنەى لە رۇلى بنەمالە و كەسانى نىك لە سەرۋكۇمار لە سىياسەتى ۋلاتدا گرتوۋە. ھاۋشانى ئەۋەش، دۇخى ئابوۋرى بەھۋى كۇرۇناۋە روۋى لە خراپىيەكى زياتر كىردوۋە و ئەمەش كارىگەرى لەسەر ئاستى رەزامەندىي خەلك داناۋە. بەپىي دوايىن راپرسىي دەزگاي مەترۇپۇل- metropoll، رىژمى پۇپۇللارىنىي ئەردۇغان لە 57.2% ى 2مانگ بەرلە ئىستا، بۇ 50% دابەزىوۋە. ئەۋىش لە كاتىكدايە كە نەفەرى دواى ئەۋ، وانا مەنسورر ياۋاش سەرۋكى شارەۋانى ئەنكەرە، بە 49.6% ەۋە، 1 خال جىاۋازى لەگەلدا ھەيە!

ئىران لەماوەی کەمتر لە دووساڵدا، زیاتر لە 10 فەرماندەى گەرمى سوپای پاسدارانى گۆپىوه. دووکەس کە، لە کاندیدە گەرمەکانى هەلبژاردنى 2017ى سەرۆکایەتى کۆمار بوون و نەیانبردەوه، بەرپەگای دیکە بوونەتە سەرۆکى دوو دەسەڵاتى گەرم؛ دەسەڵاتى داد- ئىبراھیم رەئیسى، دەسەڵاتى یاسادانان- محەمەد باقر قالیباف! بەوێش بېجگە لە رابەر، سەرۆکى دوو دەسەڵات لە سێ دەسەڵاتەکەى ئىران خەلکى خۆراسان- مەشھەدن کە هاوپەیمانییەکی رانەگەیهنراوى نێوان سەرباز- رۆحانییەکانى وهفادارى رابەرى ئىران سیمبولیزە دەکەن. لە کۆى 12 ئەندامى دەستەى سەرۆکایەتى بەرلەمانى ئىران، 7یان بێشتەر ئەندامى سوپا بوون و زیاتر لە 240 ئەندامى بەرلەمانى

ئەم خولەش سەربە موخافزەكارەكانى وەفادارى رابەرى ئىران. بەگشتى ھەولئىكى بەرچاۋ بۇ تۆكمەكردن و يەكەدەستكردنى دەسەلات لە ئىران لە ئارادايە. لە تەنیشت ئەوئەشدا دۆخىكى سەختى ئابوورى ھەيە و لەماوئى چەند سالى رابردووشدا، ھەمو سالىك ناپەزايى خەلك دەرگەوتوو.

لە عىراق خواستىكى شىيى بۇ دەسەلاتگەرايى لە ئارادايە كە لە سەردەمى مالكى وە دەستپيكر و دواتر لە سەردەمى عەبادى بەناوى سەپاندنى ياسا درىژەي پىدرا. داواكارى بەشيك لە لايەنە شىيىيەكانىش بۇ گۆرىنى سىستەم بۇ سەركايتى لە ئارادايە كە بە لەونىك، خواستىكى دەسەلاتگەرايى لە پىشتە. رىژەي بەشدارى راستەقىنەي خەلك لە ھەلپازردنى 2018 زۆر كەمتر بوو لەوئى كە راگەيەنرا و رۆلى دەزگا سەرووھەلپازردىيەكان لە ئىدارەي وئاندا شتىكى ئاشكرا و حاشاھەلنەگرە. لەگەل ئەوئەشدا ناپەزايى جەماوئى ھىشتا بەردەوامە. ھەرچەندە ھىشتا دەسەلاتگەرايى لە عىراق زىندو نەبووتەو بەلام، كابىنەي ئەمجارەي ھكوومەت لەژىر ھەيمەنەيەكى ئەمنى- سەربازىدايە. سەركوھەزىر بۇ خۆي سەركوھەزىر دەزگاي ھەولگىرى بوو و كەسانى سەربازىي وەك عوسمانى غانمى و جومعە عىناد لە چىنى تەونى سىياسەتەكانى ھكوومەتەكەيدا بەشدارن و ئەگەر ھكوومەتەكە درىژخايەن بىت، دوور نىيە كە ھەمان رەوتى عەبادى و مالكى درىژە پىيدات.

دۆخى سوورىاش لە بەرچاوانە. ھكوومەت لە جياتى گۆران و چاكسازى پەناي بۆبەكارھىنانى توندوتىژى وھاوپەيمانىي دەرەكى برد ھەتا خۆي لەسەر پى بھىلئەتەو. ئەوئى روودەدات تەنھا ھىشتەوئى سىستەمە بە زەبر و خواستى دەرەكى!

شەقېردنى درزى ناكۆكىيەكانى نوخەي دەسەلاتدار

ناكۆكىيە نىوخۆيەكانى نوخەي دەسەلاتدارى چوار دەولەتەكەي رۆژھەلاتى نىوئەراست لە 2020دا گەيشتووتە ئاستىك كە ئىدى بە ئاسانى دزە دەكاتە ميديا و بلاودەبىتەو. ھەلبەت ئەمە ئەنجامى كەلەكەبوونى ناكۆكىيەكان و ئامادەبوونى بەستىنى پىويست بۇ دەرگەوتنىانە ئەك ئەوئى كىتوپ ھەلتۆقىيىت. لەماوئى 20 سالى رابردوودا، لانىكەم 6جۆرناكۆكىي گىرگ لەنۆ نوخەي دەسەلاتدارى ئىراندا دەرگەوتوو؛ كىشمەكىشى رىفۆرمخوارز و موخافزەكارەكان، ناكۆكىي ئەحمەدى نەژاد- خامەنىي، پەراوئىزخستنى رەفسەنجانى، كىشمەي لارىجانبىيەكان و كىشمەي نىوان سوپا و ئەرتەش! ئەمانە تا ئىستا نەيانتوانىوئە سىستەمەكە ھەلدرن و لەناوى بەرن بەلام، درزى گەورەيان ئىدا درووستكردوو كە زەحمەتە پىكرىيەو و لەوانەيە لە قۇناخى پۇست- خامەنىي دا شەقى زياتر بەرىت.

لە توركيای سەردەمى ئاكپارتىدا ناكۆكىيەكانى گويلەنبىيەكان- ئاكپارتى، سوپا- ئاكپارتى و ناكۆكىي نىوخۆي ئاكپارتى لە رىزى گىرگىترىن درزەكانى نوخەي دەسەلاتدارن. ناكۆكى سوپا و ئاكپارتى لە دۆسىيەي ئەرگەنەكۇندا گەيشتە لوتكە و ململانىي نىوان گويلەنبىيەكان و ئەردۇغان لە ھەولئى كودەتاكەي 2016دا تەقىيەو. گىرگىترىن ناكۆكىي نىوخۆي نوخەي دەسەلاتدار لە توركيای ناكۆكىي نىوخۆي ئاكپارتىيە. ئەوانەش تەنھا ناپەزايى عەبدوللەتيف شەنەر، عەبدوللا گويل و دامەزىراندنى دوو حزبى تازە لە ھەناوى ئاكپارتى نىن، بەلكوو ناكۆكىيەكى دىكە لە نىو ئاكپارتى خەرىكە سەرهەلدەدات ئەويش، ململانىي سولەيمان سۆيلو وەزىرى نىوخۆ لەگەل بەرات ئالبىراك وەزىرى ھكوومەت و زاواي ئەردۇغانە. ئەم ناكۆكىيە ئەوئەندە قوولبىووتەو كە كارگەيشتە ئەوئى ئەو دووانە، لەپىش زوومى كامىزراكان شان لە شانى يەك بەدن! راپرسىيەكى ئەمدوايىيە دىزگاي مەترۆپۇل دەریدەخات كە پۆپۇلارىتى كەسانەي نەتەوئەگەرا ناو ئاكپارتى وەك خلوسى ئاكار و سولەيمان سۆيلو خەرىكە زياتر دەبىت. بۆيە لەوانەيە لە داھاتوودا ناكۆكىي نىوان ئاكپارتىي كۆن و ئاكپارتىي تازە سەرهەلدات. سولەيمان سۆيلو كە 2012 بووتە ئەندامى ئاكپارتى لەگەل خلوسى ئاكار فەرماندەي پىشوو سوپا كە ئىستا وەزىرى بەرگىريە و ئەندامى ئاكپارتىيە، لە رىزى 5 سىياسىيە پرچەماوئەركەي توركيادان و لە سەرووى 40% يان ھىناو. ئەمانە ئەگەر لەگەل ئەردۇغانىش نەكەونە ململانى، پىنگەيەكى وایان پەيداكردوو كە ئەردۇغان ناتوانى پىشتگويان بخت.

لە عىراق شىيەكان دەسەلاتدارى راستەقىنەي وئان. لە دواي 2003و ھەموو حزبەكانيان درز و دابەشبوونى تىكەوتوو و ململانىكانيان لەسەر دابەشكردنى دەسەلات لە ئاستىكى بەرزدايە. ئەمە لە نىو سووننە و كوردىشدا بەوجۆريە. ھەلبەت خالى جياكەرەوئى عىراق لە توركيای و ئىران ئەوئەيە كە ھىشتا گرووپ يان دەستەيەك نەيتوانىوئە بەشئوئى رىژەي بەسەر ھەموو نوخەي دەسەلاتدار دا زال بىت.

لە سوورىا كىشمەكانى ئەمدوايىيە نىوان بەشار ئەسەد و رامى مەخلوفى كۆرە خالى، تەقىنەوئى ململانىي نىوان ئەلىتى سىياسى و ئابوورىيە لەو وئانە. بۆچوونى جيا ھەن سەبارەت بەوئى كە لەرووى نىوخۆيەو ئەمە دەتوانىت ململانىي نىوان بىنەمالەيەكى سوننە بىت بە پىشتىوانى ئەسما ئەسەد لەدزى رامى مەخلوف كە بەشكى زۆرى ئابوورى سورىاي لە ژىر دەستدايە، يان لەرووى دەرەكىيەو ئەمە دەتوانىت ململانىي نىوان رووسىا و ئىران بىت، بەپىيەي كە رامى مەخلوف يارمەتىي دارايى ھەندىك لە گرووپە ميليشياكان دەكات كە ئىران پىشتيان دەرگىت و رووسىاش لەمە رازى نىيە. ئەوانە راست بن يان نا، شەقېردنى ناكۆكىيە نىوخۆيەكانى بىنەمالەي ئەسەد لە سوورىا كە بە پالپىشتى دەرەكى لەسەر پى ماوئەتەو، ئەوان لاوازتر دەكات و زياتر وابەستەي دەرەوئەيان دەكات.

شەقېردىنى درزى ئاكۆكۈيە نىوخۇيىيەكانى نۇخبەي دەسەلاتدار رووداويكى گىرنگە. پېدەچېت سىحرى كۆكردنەوھى ھەموو بەرژەوھەندى و لايەنەكان لەژىرناوى "دوژمن" لەم ناوچەيە كە ھەندىك لە سەردەكردەكان بۇ گىلېرگىردنەوھى نۇخبە و سەركوتكردىنى ئارازايىيەكان بە كارى دېنن، ئىدى وردە وردە بەرەو بەتالىبوونەوھە بچېت. ئەو ئاكۆكۈيەنەي كە تا ماوھەيك پېش ئىستا بە دەگمەن سەپردەكران، خەرىكە روودەدەن، نۇخبەي دەسەلاتدار زياتر لە جاران ئاژاوەيان تېدەكەوېت و ئەمەش بۇ شوپىنكى وەك رۇژەلاتى نىوھەپاست كە بەشىكى زۆرى وەرچەرخانە سىياسى و كۆمەلایەتییەكانى بەھۆى مەملەنئى نۇخبەكانى دەسەلاتدارشكلى گرتووه، رووداويكى گىرنگە. لەوانەيە بەھۆى ئاكۆكۈي نىوخۇيى نۇخبەي دەسەلاتدار، بەرەو سەردەمىكى لاوازيى زياترى ئەو چوار دەولەتە بچىن. ئەمە دەرفەتېكى بەھىزبوونى بۇ كورد لەھەناودايە ئەگەر كورد لە ئاستى ئاكۆكۈيە نۇخبەيەكانى خۇى كەمتر بكانەوھە! بېگومان كورد ناتوانى لەوانى دىكە جياواز بېت بەلام، ئەوھى دەرفەتېكى بۇ كورد تېدايە، ئەوھەيە كە بە بەراورد لەگەل نۇخبەي دەسەلاتدار لەو چوار دەولەتە، سەرچاوەيەكى كەمترى لەبەردەستدايە تا ئاژاوەي لەسەر بكات.